

চৈথারোল কুস্বাৰাঃ মণিপুৰদা শামু পুসিল্লকপা অমদি ফাবগী থৌদোকসিং

L. Nipamacha Singh

Assistant Professor, Department of Manipuri, Cachar College, Silchar Assam

Email ID: nipamachasinghlaishram2953@gmail.com

Abstract: মালেমসিদা খুন্দা-লৈতাৰিবা মীওই ফুৰুপ কয়ানা মাগী মাগী ফুৰুপতুগী মৰমদা ইবা বারোল কয়া থম্বে। ইদুনা থল্লিবা বারোলসিং অদু তোঙান তোঙানবা হীৰমসিংগী মতাংদা ওইবা যাই। 'চৈথারোল কুস্বাৰা' মণিপুৰী/মীতৈ ইপা-ইপুসিংনা থস্বীৰস্বা মমল য়াল্লবা লাইৰিক অমনি। লাইৰিক অসি ৰোয়েল ক্ৰোনিকল অমনি হায়না সকথংনৈ। চহী লিসাং সিংনা চংথৰক্লিবা মণিপুৰগী পুৱাৰীদা পানথিবা নিংথৌসিংনা কৰম কৰস্বা চহীদা নিংথৌ খুবম কাথিবগে, কয়া কুইনা পাল্লস্বগে, কৰম কৰস্বা মফমসিংদা লান্দাৰুবগে, ওমলকপগে, লানফা ওইনা কয়া য়ান্না ফাৰকপগে, মণিপুৰদা কৰম কৰস্বা মফমদগী মীওইসিং লাকথিবগে, চংথিবগে হায়বনচিংবা থোকথিবা থৌদোকসিং ইসিন্দুনা 'কুস্বাৰা'দা ৰেকোৰ্দ তৌৱস্মী। লাইৰিক অসিদা ৰেকোৰ্দ তৌৱবসি খৃঃ ৩৩ দা ফস্বাল কাথিবা নোংদা লাইৱেন পাখংবদগী হৌৱগা খৃঃ ১৯৪১ দগী খৃঃ ১৯৫৫ ফাওবা নিংথৌ ওইখিবা মহাৰাজ বোধচন্দ্ৰসিংহগী হাকথক ফাওবনি। ক্ৰোনিকল অসিদা কৈ ফাবগী, কৈনা চীক্তুনা মীসি-মীনা থোকপগী, শজি ফাবগী, শঙাই ফাবগী লোয়ননা মণিপুৰদা শামু পুসিল্লকপগী, শামু তানবা চংপগী, শামু ফাবগী, শামুনা সোক্তুনা মীসি-মীনা থোকথিবগী থৌদোক কয়গী মৰমদসু ৰেকোৰ্দ তৌৱস্বা থেংনৈ। **চৈথারোল কুস্বাৰাঃ মণিপুৰদা শামু পুসিল্লকপা অমদি ফাবগী থৌদোকসিং** হায়বা পেপৰ অসিদা নিংথৌ কনা কনাগী হাকথক্তা মণিপুৰদা শামু পুসিল্লকথিবগে, কৰম কৰস্বা মফমদগী শামুসিং ফাৰুবগে অমদি কয়া য়ান্না ফাৰকপগে হায়বনচিংবগী মৰমদা থল্লবা হোংনরি।

Key Words: চৈথারোল কুস্বাৰা, শামু ফাবা, তখনে, নিংথেম, তানবা

1. INTRODUCTION:

'চৈথারোল কুস্বাৰা' মণিপুৰগী মমল নাইদ্রবা মৰলনি। লাইৰিক অসিগী মতাংদা এলাংবম্ নীলকান্তনা অসুন্না হায়ৱস্মী- "... মপুংদি নিংথৌগা মৰী লৈনবা থৌদোকশিংনা ওইৱবসু লৈবাক্কী শীংথানবা য়াবা থৌদোক কয়াসু পাউ পীবদং ওইনা ইশিন্দুনা থনমই। অদুবু লাইৰিক অসিগী মতেংনা হৌথ্বা মতমগী শৱক খৱদি ঙাহোকহল্লি হায়বমক যাই"।^১ য়ান্নমক মৰিক চুল্লবা ৰাফম হায়বদা হায়মনবা থোক্তে। মণিপুৰদা পাল্লস্বা নিংথৌসিংনা কৰম কৰস্বা মতমদা ফস্বাল কাথিবগে, কয়া কুইনা পাল্লস্বগে হায়বনচিংবগী মৰমদা ময়েক সেংনা ৰেকোৰ্দ তৌৱি। সন্না হায়ৱদা মণিপুৰী কলচৰগী ওইবা মচাক থল্ল য়াওৱবা মখলগী লাইৱিক্লি। পুন্মকসিগী মথক্তা নিংথৌ নিংথৌসিংগী হাকথক্তা তোঙান তোঙানবা সাসিং ফাবগী ৰাফম কয়ামসু ৰেকোৰ্দ তৌদুনা য়াওৱি - কৈ ফাবগী, শজি ফাবগী, শঙাই ফাবগী, য়োং ফাবগী, শাজন ফাবগী লোয়ননা শামুসিং ফাবগী ৰাফম কয়া। অদুবু হৌজিক্কী মীৱোলনদি ৰাফমসিং অসিদা অঙকপা পোকপসু য়াই;

মরমদি কৈ অমদি শামু হায়বিবা সা মখল অনী অসি হৌজিকী মতমদি শাসিং অসি লৈতবগা পাংখক ওইববা মরম্না। মণিপুৰীসিংগী চীনবুং বারীদা কৈ অমদি শামুগা মরি লৈনবা বারী কয়া লীন-সকুদুনা ওল্লিঙৈদগী লাক্লি। ‘পান্হেইবী’গী সাদোংসি কৈনি হায়বগী থাজনবী মণিপুৰীসিংগী রাখলদা লেংদনা লৈরি। মোইরাং শায়োনসিংগী মনুংদা ‘খম্বা-থোইবী’গী বারীদা পুরেনবনা কৈ ফাবা, খম্বনা কৈ ফাবা, কুঞ্জমালা কৈনা চাবা অসিনচিংবা কয়া। ‘খম্বা শামু থোংয়েংপগী বারী’, ‘লুখাবী শামু লোইবীগী বারী’, মোইরাং শাগী বারী’ পুন্মক অসি ওল্লিঙৈদগী মতমদি লীন-শাকুদুনা লাক্লিবা ওক্তনি। মতম অমদি মণিপুৰদা শামু মরাং কায়না লৈরম্মী হায়বগী খুদমদি নিংথৌসিংনা শামুসিং ফারুবগী রাফম কয়া ‘চৈথারোল কুম্বাব’দা রেকোর্দ তৌদুনা যাওরিবা অসিনা লেংদবা খুম্মি।

2. Objectives:

মণিপুৰীসিংগী মমল য়াম্বা বোয়েল ক্রোনিকল ‘চৈথারোল কুম্বাব’ দা রেকোর্দ তৌবা মরু ওইবা রাফম কয়াগী মরম্না তোঙান-তোঙানবা সাসিং ফাবগী থৌদোকসিং ইসিন্দুনা থম্বা অসিসু অমনি। পেপর অসিদা করম করম্বা নিংথৌগী হাক্তক্তা শামুসিং পুরকখিবগে, করম করম্বা মফমদিগী শামুসিং ফাখিবগে অমদি কয়া য়াম্বা ফারকপগে হায়বগী বারোলসিংদু থম্বা হোংনরি।

3. Methodology:

পেপর অসি ইনবা হোংনবদা মপুং ওইবা মতেং লৌখিবদি প্রাইমরি সোর্স ওইনা লাইওইখবা স্কোলার লাইরেনময়ুম ইবুংগোহল সিংহ অমদি নিংথৌখোংজম খেলচন্দ্র সিংহ অনীনা সম্পাদকসিং ওইদুনা ইং ২০০৫ তা অহমশুবা খুংনম ওইনা ফোংবা ‘চৈথারোল কুম্বাব’ নি অদুগা তোঙান-তোঙানবা মীওইসিংনা ‘চৈথারোল কুম্বাব’ গী মরমদি ইবা, ইরম্বা বারোলসিংনা সেকেন্দরী সোর্স ওইনা মতেং লৌরি।

4. Discussion:

মণিপুৰগী ইতিহাসতা ক্রোনিকল ইবগী চংনবী লৈরম্মী হায়বসি *চৈথারোল কুম্বাব*, *নিংথৌরোল লম্বুবা*, *মোইরাং নিংথৌরোল লম্বুবা* অমদি *চাদা লাইহুই* অসিনচিংবনা ময়েক সেংনা তাক্লি। ক্রোনিকলসিং অসিদা মতম মতম্দি পানখিবা নিংথৌসিংগী মরমদি অমদি থোকখিবা মরু ওইবা থৌদোক কয়াগী মরমদি রেকোর্দ তৌদুনা থম্বনি। ক্রোনিকলসিং অসিগী মনুংদা ‘চৈথারোল কুম্বাব’ হায়বসিনা মরু ওইনা লৌনি। মসি বারেংগী মওংদা ইরম্বনি। *চৈথারোল কুম্বাব*গী মতাংদা সি. এইচ. মণিহার সিংহনা অসুন্না ফোংদোক্লম্মী- “To a Historiographer, the *Cheitharol Kumbaba* has a pride of place for its broad sweep of time from the first century down to the present day, as its chronological recording is still being maintained and for coverage of manifold events – social, political, economic and religious”.^২ মণিপুৰগী ইতিহাসতা থোকখিবা মরু মরুওইবা থৌদোকসিংগী মরমদি রেকোর্দ তৌদুনা থম্বনি লোয়ননা হৌজিক ফাওবদসু ‘কুম্বাব’ ইবগী থবক চংথরি। অদুগা পোলেম নবচন্দ্রনা ক্রোনিকল অসিগী মতাংদা অসুন্না হায়রি- “মণিপুৰীসিংগী ইতিহাস অমসুং সংস্কৃতি নৈনবদা তংগাই ফদনা চওদবা খবাইদগী মরুওইবা লাইরিক্তি ‘চৈথারোল কুম্বাব’নি হায়বদা চিংননিংগাই লৈতে। লাইরিক অসি লমদমসিগী মীশিংনা নীংশিংদুনা থম্বগী তংগাইফদবা,

খঙলকপা, ইতিহাসকী যাওনা পুরকপা সংস্কৃতিগী থাক মতুংইনা করষা নিংথৌগী হাকতক্তা করষা মরুওইবা থৌদোক থোকখিবগে হায়বদু লৈবাক নিংথৌনা যানবা মতুংইনা মথং মনাও ওইনা ইশিন্দুনা থকহৌবা বারোলনি"।^{১০} য়ান্নমক চুল্লবা রাফন্নি। 'চৈথারোল কুস্বাব'দা মণিপুরীসিংগী মমল য়ান্নবা থৌদোক রাথোক কয়া রেকোর্দ তৌদুনা যাওরি। ক্রোনিকল অসিদা ইসিন্দুনা থল্লষা বারোলসিংগী মনুংদা তোঙান তোঙানবা সা কয়া ফাখিবগী মরমদসু যাওরি। কৈ ফাবা, কৈনা চীক্তুনা মীসি মীনা থোকপা, শামু ফাবা, মপান লমদগী শামুসিং পুসিল্লকপা, শামুনা সোক্তুনা মীসি মীনা থোকপা, শজি ফাবা, শঙাই ফাবা, শাজন ফাবা, য়োং ফাবা, লমওক ফাবা, তান্না ফাবা অসিনচিংবা কয়াগী মরমদা রেকোর্দ তৌরি।

ক্রোনিকল অসিদা শামুগা মরি লৈনবা থৌদোক-রাথোক কয়াগী মরমদা রেকোর্দ তৌরষসিংগী মনুংদা - মপান লমদগী মণিপুরদা শামু পুসিল্লকপা, তোঙান তোঙানবা মফমদা চংলগা শামু ফাবা, শামুনা মী হাংপা অসিনচিংবা কয়ামনি। ইহান হানবা ওইনা শামুগা মরি লৈনবা রাফম পল্লষসি মৈদিংগু মুংয়াস্বা (খৃঃ ১৫৬২-১৫৯৭) গী মতমদগীনি। নিংথৌ অসিগী মতমদা রেকোর্দ তৌরষা শামুগা মরি লৈনবা রাফমসিংদি- ১। "... কবো লৈমা স্না লাংমৈরেষীগী মমল শামু ময়ামপা থোকএ"। (২৭) ২। "... ইবুংঙো খুনজাশ্বনা খামরন চঙদুনা শামু থমলো কৌবা ২মা থোকলকএ"। (২৯) ৩। "... তখেন্দগী শামু খেস্তেঙস্বা থোকলকএ"। (২৯) ৪। "... কবোরমদগী শামু অমোম অমা থোকলকএ"। (৩০) ৫। "... শামু মরাশ্বসু থোকএ"। (৩১) অসুন্না মুংয়াস্বগী মতমদা মণিপুরদা শামুসিং পুরকখিবগা মরি লৈনবা রাফমসিং রেকোর্দ তৌরি।

মৈদিংগু খাগেশ্বনা পানবা মতম (খৃঃ ১৫৯৭-১৬৫২) দা রেকোর্দ তৌরষা শামুগা মরি লৈনবা রাফমসিংদি- ১। "... শামু ক্যাস্বসুং থোকলকএ"। (৩২) ২। "... কবোদগী শামু অমোম অমা যাওনা থোকলকএ"। (৩২) ৩। "... শামু মচা পোকপা অমসুং থোকলকএ"। (৩২) ৪। "... শামু অয়াস্বসুং থোকলকএ"। (৩২) ৫। "... শামু ৩০ ... শামু শেনবা অসি খৈবিক লোকলৌএ"। (৩৩) ৬। "... শামু থৌবুলা মচা পোকএ"। (৩৫) ৭। "... শামু মুক্তাসুং থোকএ"। (৩৬) ৮। "... শামু হেরা থোকলকএ"। (৩৯) ৯। "... খামরন্দগী শামু লাবা অমসুং ময়াংদগী শামু অমোম অমসু থোকমল্লরকএ"। (৩৯) ১০। "... কবোদগী শামু ৩ থোকলকএ"। (৪০) ১১। "... লমদা থাদা শামু থৌরোই পোকএ"। (৪০) ১২। "... শামু পাংকারাসু থোকএ"। (৪০) ১৩। "... ইবুংঙোহন খোংজোশ্বগী শামু পোলোংলাই ময়াংদগী পুথোকলকএ"। (৪০) অসুন্না মৈদিংগু খাগেশ্বনা পানবা মতমদা শামুগা মরি লৈনবা থৌদোক তরাহ্মদোইখক (১৩) 'কুস্বাব'দা রেকোর্দ তৌরি।

মৈদিংগু খুঞ্জাওবনা পানবা মতম (খৃঃ ১৬৫২-১৬৬৬) দনা তখেন্দগী শামু অমা পুরককপগী থৌদোক অমা 'কুস্বাব'দা রেকোর্দ তৌরি- "... তখেন লাইবারসুং শামু ১ নুপী ১ পুদুনা থোকলকএ"। (৪৫)

মৈদিংগু পাইখোশ্বনা পানবা মতম (খৃঃ ১৬৬৬-১৬৯৭) দা থোকখিবা মপান্দগী শামু পুসিল্লকপা অমদি ফাবগা মরি লৈনবা থৌদোকসিং- ১। "... শামু অমনচিংনা থোকলকএ"। (৪৭) ২। "... তখেন্দগী শামু ২ থোকলকএ"। (৪৯) ৩। "... ৬নি ঈরাইদা তখেন্দগী শামু থাংকোকপা থোকলকএ"। (৪৯) ৪। "... ১৭নি শগোলশেন্দা নৌসোমচা পুথ্রনবগী শামু অমোম অমা তখেন্দগী তীকপা থুংলৈএ"। (৫০) ৫। "... লাংপন থাদা কৈশামচা লাইয়েন লাকপা থিংকোলচিংবা ময়াংদগী শামু লাবা পবনসিংগা অমোম প্রতিকাগা ২মা ওকএ"। (৫১) ৬। "... থা অদুদা য়েনত্রেন নাহ্নন শাবসুং উশাবা থুল্লাকপসুং শামুশেনবা হিদংসুং সৌবাম পুনসিসুং ৩মকনা খারিদা শামু ফাবা চঙখিএ"। (৫২) ৭। "... ১৬নি ঈরাইদা তখেন্দগী শামু থাংকোকপা লাবা ১ অমোম ১ অনীমা থোকলকএ"। (৫৫) ৮। "... ৫নি নিংথৌকাবদা নৌসোমচা লুরাংবনা ঔরাদগী শামু

अमोम अमा लावा अमा ओकलुवा थुंलैए"। (५५) असुन्ना मैदिङ्गु पाईखोस्वना पानवा मतमदा मणिपुरदा शामुसिं पुसिल्लकपा अमदि शामु फावा च९पगी थोदोक निपानखक (८) 'कुस्वाव'दा रेकोर्द तौरि।

मैदिङ्गु चराईरोवना पानवा मतम (थुं: १७९९-१९०९) दा रेकोर्द तौरस्वा शामुगा मरि लैनवा थोदोकसिंदि- १। "... ८नि लंग्माईचिंदा तथेन्दगी शामु अमा थोकलकए"। (७२) २। "... थानिन नोङ निंथोकावदा रायेनवा शेलुंवनचिंदुना उरांगपाई लैमतज्जा शामु फावा च९ए"। (७८) ३। "... १०निदा निंथेमना काराथोङदा शामु तानवा च९ए। फंदरे"। (७८) ४। "... ११नि लैपाकपोकपदा पोङशंवा हङ्गवा मोईरेङजोस्वना अरादगी शामु लावा १ अमोम अमा ओकलुवा थुंलैए"। (७८) ५। "... २८नि लंग्माईचिंदा निंथेमना क्यस्वथेन्दा शामु फावा च९ए"। (७९) असुन्ना शामुगा मरि लैनवा थोदोक मङ्गाखक 'कुस्वाव'दा ला चन्दुना याओरि।

मैदिङ्गु गरिवनराजना पानवा मतम (थुं: १९०९-१९८८) दा थोकथिवा शामु फावा अमदि शामुगा मरि लैनवा थोदोकसिं- १। "... २१नि शगोलशेन्दा शीज् ओईथोङ्गुस्वीगी शामु तिकपा चङ्थिए"। (९५) २। "... १०नि ईराईदा शनथिनवा कैरुंगवना शामु तानवा च९ए"। (९५) ३। "... ११नि ईराईदा याईरिपोक्ता निंथेमना शामु तानवा च९ए"। (९६) ४। "... १८नि यूमशकैशदा शामु २८ फायए"। (९६) ५। "... थानिन नोङ ईराईदा थोङवम चूङनाना थोयाथुन्दा शामु तानवा च९ए"। (८१) ६। "... शामु अह्लचिंदा लान अचङ्वा अशिवा थाना २००० फारोए"। (८८) ७। "... २९नि ईराईदा शलुंथेन्दा शामु लमशा ९० चनए। निंथेम चत्तुना फायए। ... २नि निंथोकावदा महाराजना शामु फावा थुंलैए"। (८७) ८। "... ७नि शगोलशेन्दा थोङ्ग्रांवीदा शामु २ अमदि शिना फायए। अमदि च९ना फायए"। (८८) ९। "८नि थाङ्जदा कैथोङदा शामु अमसु फायए। फौगाकचाउदा शामु लमशा २३ फायए"। (८८) १०। "१८नि लैपाकपोकपदा गुरुगा निंथेमगा मोईराङदा शामुतानवा च९ए"। (८८) ११। "... १८नि थाङ्जदा शामु लमशा अमा फायए"। (८८) १२। "... ९नि थाङ्जदा याईरिपोक्तागी शामु लमशा २ लिलोङलम होईगङलक्तुना शनशेनथोङ मचीन्दा फायए"। (८९) १३। "... १३नि ईराईना निंथेम याईरिपोक्ता शामु तानवा च९ए"। (९८) १४। "... १९नि लैपाकपोकपदा याईरिपोक्तागी यापनवा फायए"। (९६) १५। "... २२नि थाङ्जदा गुरुने सना अहन्ने २मना मोईराङदा शामु तानवा च९ए। शामु ११ फायए"। (९९) १६। "... १३नि थाङ्जदा गुरुगा ईवुङ्गो अतोनवगा मोईराङदा शामु तानवा च९ए"। (९९) १७। "... १९नि निंथोकावदा गुरुना मोईराङदा शामु तानवा च९ए"। (९९) १८। "... ३नि थाङ्जदा मयाङना शामु यापानवा २ पुरकए। निंथेम मनाओ अतोस्वना मयाङशा ओकपा यापनवा थुंलैए"। (१०२) १९। "... ३नि निंथोकावदा मयाङ निंथोमचावु कोन्ना ताल्लकपा शामु १ पुरकपा थुंलैए"। (१०८) २०। "... ३नि निंथोकावदा याईरिपोक्तागी शामु यापनवा १ फारक्तुना थुंलैए"। (१०९) २१। "... १८नि लंग्माईचिंदा निंथेन ककमयाईदा शामु लमशा फावबु कनलकए"। (११८) २२। "... १२नि शगोलशेन्दा तेनशुवम थोमवना शामु मचा अमा शगाई शाना पुरकए"। (११९) असुन्ना मैदिङ्गु गरिवनराजना पानवा मतमदा थोकथिवा शामु फावा अमदि पुसिल्लकपा मरि लैनवा थोदोक कुन्नीथोईरोम (२२) 'कुस्वाव'गी लामाईसिंदा ला चन्दुना याओरि।

मैदिङ्गु चींथंथोस्वना अहानवा निंथो ओईवा मतम (थुं: १९५९-१९९१) दा तथेन्दगी शामु अमा पीरकथिवगी राफम 'कुस्वाव'दा रेकोर्द तौरस्वी। थोदोक अदुदि- "... नाउसेकपम चिंवनगी कुम शक १७८३ दा तथेन्ना शामु अमा पीरकए"। (१२३) मैदिङ्गु असिना अनीरकसुवा निंथो ओईना पानथिवा मतम (थुं: १९७३-१९९८) ददि शामु फावगा मरि

লৈনবা খৌদোক-রাথোক কয়া রেকোর্দ তৌরম্বা থেংনৈ। খৌদোকসিং অদুদি- ১। "... অরানা শামু অমা পীরকএ"। (১২৫) ২। "... তেখাও নিংখৌনা শামু ৬ পীরকএ"। (১২৫) ৩। "... ২নি নিংখৌকাবদা লোক্তাক্তগী শামু ৩ ফায়এ"। (১২৮) ৪। "... ১০নি লংমাইচিংদা ইবুংশীজ সেনাপতিনা ইহারাইদা শামু তানবা চংএ"। (১১৪৯) ৫। "... অদু নুমিত্তা মহারাজনা কৌরুদা শামু তানবা চংএ"। (১৫০) ৬। "... অদু নুমিত্তা লুরাং শঙ্গোন্দা শামু ৫ ফাএ"। (১৫০) ৭। "... ইবুংঙো নহারুপ লাকপনচিংনা নাউশেকপা লোক্তা শামু তানবা চংএ"। (১৫০) ৮। "... শামু ১৮ ফাএ। ময়া অমতা পানবা যাওএ। ... ১৯নি নিংখৌকাবদা শামু ৬ থুংলৈএ। ২১নি যুমশকৈশদা শামু ৬ থুংলৈএ"। (১৫০) ৯। "... ১০নি থাঙজদা ময়াং নিংখৌনা শামু ৩ পীবা থুংলৈএ"। (১৫২) ১০। "... ৭নি ঈরাইদা তখেন তুম চক্রনারান্না শামু অমা পুদুনা থুংলএ"। (১৬৮) ১১। "... ৬নি লংমাইচিংদা অঙোম চন্দ্রমণি শামুশেনবা হঞ্জবনচিংনা তখেন চান্দ কৌরুদগী শামু য়াপানবা অমা ফারকপা থুংলৈএ"। (১৬৯) ১২। "... থাশি নোং ঈরাইদা ইবুংশি রাইখৈরাকপনা তিঙুগ্রিদা শামু তানবা চংএ"। (১৭১) ১৩। "... ১৬নি লংমাইচিংদা ইবুংশীজ রাংখৈরাকপনা কৌরুদা শামু তানবা চংএ। ১৯নি যুমশকৈশদা শামু য়াপনবা অমা ফারকতুনা থুংলৈএ"। (১৭১) অসুন্না ইনিংখৌ অসিগী মতমদা শামু ফাবা অমদি পুসিল্লকপগা মরি লৈনবা রাফমসিং রেকোর্দ তৌদুনা 'কুস্বাব'দা যাওরি।

মৈদিংঙু মধুচন্দ্রনা পানবা মতম (খৃঃ ১৮০০-১৮০৩) দসু- "... ১৩নি যুমশকৈশদা কৌরুদগী শামু অমা ফারকএ"। (১৮০) হায়বগী খৌদোক অমতমক 'কুস্বাব'দা রেকোর্দ তৌরম্বা।

মৈদিংঙু চৌরজিংনা পানবা মতম (খৃঃ ১৮০৩-১৮১৩) দনা শামুগা মরি লৈনবা খৌদোক মরীমুক রেকোর্দ তৌদুনা যাওরি- ১। "... ২০নি ঈরাইদা হৈচানা অহোংনা ইংথি মপান্দগী শামু লৌবা চংএ"। (২০৪) ২। "... ২২নি লংমাইচিংদা ইবুংশীজ মার্জিৎ যুবরাজনা শামু ২ লোয়ননা থুংলৈএ"। (২০৫) ৩। "... অদু নুমিত্তা হাওবম নোংথোনবগা অমুবা হিদাকফানবা হঞ্জবা ২ মনচিংনা শুগুদা শামু শয়াম ফায়এ। ময়েংবা লনহাশ্বনা শোঙ মনুংদগী শামু মচা অমা ওকথি চপনা চিংখোকলকতুনা ফায়এ"। (২০৬-২০৭) ৪। "... ১৩নি শগোলশেন্দা শ্রীমহারাজ মৈদিংঙু নোংচুপ রাইরং পামহৈবনা লৈকাই মরিমগী পালাগা লোয়ননা কৌরুদা শামু তানবা চংএ"। (২০৭) অসুন্না নিংখৌ অসিগী হাকতক্তসু শামু ফারুবগী খৌদোকসিং রেকোর্দ তৌরম্বা।

মৈদিংঙু যদু সিংহ নোংপোক চিংলেন খোম্বানা পানবা মতম (খৃঃ ১৮২৩-) দা অরা নিংখৌনা যদু সিংহদা শামু ২ পীরকপগী রাফম রেকোর্দ তৌরি- "... অদু নুমিত্তা অরা নিংখৌনা যদু সিংহপু মৈতৈ নিংখৌ ওইরুরো হায়না নিংখৌগী পোলোই মশীং শুনা শগোল ৫ শামু ২ ... লোয়নদুনা থানিন নোং শগোলশেন নুমিত্তা কোনুং চঙতুনা শ্রীযুং মহারাজ নোংপোক চিংলেন খোমপানা চহী ৩৩ দা নিংখৌ ওইএ"। (২২০-২২১)

মৈদিংঙু চিংলেন নোংদ্রেনখোম্বনা পানবা মতম (খৃঃ ১৮২৫-১৮৩৪) দদি শামু ফাবা অমদি পুসিল্লকপগা মরি লৈনবা খৌদোকসিং 'কুস্বাব'দা রেকোর্দ তৌরম্বা। খৌদোকসিং অদুদি- ১। "... অদু নুমিত্তা ময়াংদগী শামু ২ থুংলৈএ"। (২২৯) ২। "... ১৮নি থাঙজদা শ্রীযুং মহারাজ শামু ফাবা চংএ"। (২৩৩) ৩। "... ১৪নি নিংখৌকাবদা শ্রীযুং মহারাজ ইকৌ মরুদা শামু ফাবা চংএ"। (২৩৮) ৪। "... ৩নি নিংখৌকাবদা শ্রীযুং মহারাজ শামু ফারুবা থুংলৈএ। শামু ৩৪ ফারকএ"। (২৩৮) ৫। "... ৪নি শগোলশেন্দা কবো সমসোক নিংখৌনা শামু লাবা য়াপনবা ১ শগোল ১ পে সনালুগা ৩ শ্রীযুং

महाराजदा कॆलैए"। (२४३) असुन्ना इनिंथो असिगी हकथञ्जु शामु फावगी थोदोकसिं रेकोर्द तौरन्ना असिना मतम अमदा मणिपुरदा शामु मरां कायना लैरन्मी हायवदु तान्कि।

मैदिंङु चन्द्रकीर्तिसिंह (निंथेम पिशक) ना अहानवा निंथो ओइवा मतम (थुं: १८३४-१८४४) दसु शामु फावा अमदि शामुगा मरि लैनवा राफम कया 'कुम्बाव'दा रेकोर्द तौरन्मी। इनिंथो असिगी हकथञ्जु थोकथिवा शामुगा मरि लैनवा थोदोकसिंदि- १। "... १९नि थाञ्जुदा कमपानिगी शामु लावा १ अमोम ३ किरान साहेवना श्रीमहाराजदा कॆलैए"। (२४६) २। "... १९नि लंग्माइचिंदा इबुंशीज सेनापतिनचिंदा लैवाक पृन्ममा शामु फावा चॆए"। (२४८) ३। "... ७नि लंग्माइचिंदा इबुंशीज सेनापतिनचिंदा लैपाक अपुन्ना शामु तानवा चॆए"। (२४९) ४। "... २०नि थाञ्जुदा याचं मतुं पूं २ लैरिंङुदा शामु २ फारकपा थुंलैए। २१नि लंग्माइचिंदा नुमिं युंवा मतुं पूं ९की मनुंदा शामु यापनवा १ थुंलैए"। (२५०) ५। "... २४नि यूमशकैशदा शामु यापनवा थुंलैए"। (२५०) ६। "... ९नि ईराइदा इचाइदा शामु फावा १रक इबुंशी सेनापति देवेन्द्र सिंहनचिंदा चॆए"। (२५०) ७। "... १९नि लैपाकपोकपदा शामु यापनवा १ अमोम १ यातोमपोक १ युतुं युथक मतुं पूं ३ ताथिबगी मनुंदा थुंलैए। शुप्पा १९ फायए"। (२५०-२५१) ८। "... २९नि यूमशकैशदा श्रीमनाओ इबुंङो सेनापतिनचिंदा कांलातोव्दिदा शामु फावा चॆए"। (२५१) ९। "... २नि थाञ्जुदा शामु यापनवा १नचिंदा शामु ४ थुंलैए"। (२५१) असुन्ना चन्द्रकीर्तिसिंहना अहानवा निंथो ओइरिंङु मतमदा शामु फावगा मरि लैनवा थोदोक मापनथक (९) 'कुम्बाव'दा रेकोर्द तौरि।

मैदिंङु नरसिंहना पानवा मतम (थुं: १८४४-१८५०) दसु शामु फावा अमदि शामुगा मरि लैनवा थोदोक कया थोकथिबगी राफम "चेथारोल कुम्बाव'दा रेकोर्द तौदुना याओरि। थोदोकसिं अदुदि- १। "... ९नि निंथोकावदा श्रीयुवराजना राइरि कोञ्जिनदा शानवदा कै अमा फारकए। शामु यान्ना फारकए"। (२५०) २। "... अदु नुमिं श्रीमनाओ इबुंङो युवराजनचिंदा कांलातोव्दिदा शामु फावा चॆए"। (२५१) ३। "... १०नि शगोलशेन्दा मनाओ युवराजना शामु फावा चॆए। ... २४नि निंथोकावदा इबुंशीज युवराज शामु तानवा फंद्दुना हल्लकपा थुंलैए"। (२५१-२५२) ४। "... अदु नुमिं मनाओ इबुंङो युवराजनचिंदा अरांलम कांलातोव्दिदा शामु फावा चॆए"। (२५२) ५। "... २३नि नोंग्माइजिंदा मनाओ इबुंङो युवराजनचिंदा शामु फावा चॆए। ... अदु नुमिं मनाओ इबुंङो युवराजना शामु फारुवा हल्लकए। शामु २४ फारकए"। (२५२) ६। "... थाशि नोंग्माइजिंदा मनाओ इबुंङो युवराजनचिंदा अरां कांलातोव्दिदा शामु फावा चॆए। ... शामु थांथोकपा १ यावन्वा ३ शोङ्दा चॆए। ... शामु यावन्वा १सु पन हनथिए"। (२५२) ७। "... १५नि लैपाकपोकपदा शामु थांथोकपा नुमिं युंवा मतुं पूं ४की मनुंदा थुंलैए। मनाओ इबुंङोसु थुंलैए। १६नि यूमशकैशदा शामु यापनवा २सुं थुंलैए"। (२५२) ८। "... २८नि लैपाकपोकपदा मनाओ इबुंङो देवेन्द्रसिं युवराजनचिंदा कौवारुदा शामु फावा चॆए"। (२५२) ९। "... ११नि लंग्माइचिंदा श्रीमनाओ इबुंङो युवराजनचिंदा कैथेन मानपीदा शामु फावा चॆए। १४नि यूमशकैशदा शामु शोङ् चॆए। ... १९नि थाञ्जुदा शामु यापनवा अचोपा १ शोङ् नमथायदुना चैनथिए। ... २६नि लंग्माइचिंदा शामु फावा थुंलैए। शामु ८ ने"। (२५२) १०। "... २२नि लंग्माइचिंदा मनाओ इबुंङो युवराजनचिंदा शामु तानवा चॆए। ... २नि यूमशकैशदा शामु फादना हल्लकए"। (२५२) ११। "... २१नि शगोलशेन्दा श्रीमनाओ इबुंङोनचिंदा शामु तानवा चॆए। २५नि निंथोकावदा शामु फादना हल्लकए"। (२५२-२५३) १२। "... शामु तानवसुं चॆए। शगोलशेन्दा शामु लैते हायदुना मीयाम हल्लकए"। (२५३) १३। "... १०नि शगोलशेन्दा लोङ्चामचा उरु

पुरेननचिंना लैकाई शंशारोई तेथंन, अयोकपा लोयनना सोईचेप कामेन्दा शामु येन्पा च९ए। ११नि ईराईदा मनाओ इबुंङो युवराजनचिंना शामु फावा च९ए। (२९७-२९८) १८। "... २८नि लंग्माईचिंदा मनाओ इबुंङो देवेन्द्र सिंह युवराजनचिंना कौपरुदा शामु फावा च९ए। (२९८) १५। "... १७नि शगोलशेन्दा मनाओ इबुंङो युवराजनचिंना कौवरु नोङ्फोई चींथोन्दा शामु फावा च९ए। (२९७) १७। "... २९नि लंग्माईचिंदा मनाओ इबुंङो देवेन्द्र सिंह युवराजना नोङ्फोई चींथोन्दा पाश्चोम थुंशमना कोयदुना शामु यापनवा १ फायए। (२९७) १९। "... २नि ईराईदा मनाओ इबुंङो युवराज शामु फावा थुंलैए। शामु यापनवा १ फारकए। (२९७) असुन्ना मैदिङ्गु नरसिंहना निंथो ओइरिङ्गी मतमदा शामु फावा अमदि शामु तानवा च९पगा मरि लैनवा थोदोक कया 'कुम्बाव'गी लामाईसिंदा ला चन्दुना याओरि।

मैदिङ्गु चन्द्रकीर्ति सिंहना अनीरकशुवा निंथो ओइवा मतम (थुं १८५०-१८८७) दा अमुकसु शामु फावा, मपान्दा पुथिवा अमदि शामु तानवा च९पगा मरि लैनवा थोदोक कयामा 'कुम्बाव'दा रेकोर्द तौरि। थोदोकसिं अदुदि- १। "... २०नि यूमशकैशदा शामु लाक थोन्शा मयांदा पुशिनए। (३१०) २। "... शामु लाथोन्शा याइमवसुं मयांदा पुशिल्ले। (३१०) ३। "... ११नि यूमशकैशदा तेथाओदगी शामु अमोम १ थुंलै। (३३०) ८। "... शिलोत्तगी पाङुन निंथो मचासुं शामु तोङ्दुना थुंलैए। (३३८) ५। "... ८नि शगोलशेन्दा लोङ्जाम्बा पोङ्शंवा हङ्गवा लोमाना जिरिदगी शामु ७३ फारुवा ५ दि शि। ८८दि मयांदा योल्लमए। शामु यापनवा १ नचिंवा शामु ९ थुंलैए। (३३९) ७। "... लमावा सुविदारसुं मयां माउङ्का लोयनदुना कौरुदा शामु फावा च९ले। ... लमावा सुविदारसु शामु १ फारकतुना थुंलैए। (३४०) ९। "... २१नि ईराईदा कौरुदगी पाङुन माउङ्का शामु ३ फारकए। (३४०) ८। "... १८नि लंग्माईचिंदा लोङ्जमचा लमा मेङ्गोरना मयांदगी शामु फारुवा शामु ७ थुंलैए। (३४२) ९। "... २७नि ईराईदा कौरुदगी मोइरांथेन्ना शामु यापनवा फारकए। (३४३) १०। "... १७नि शगोलशेन्दा लोङ्जाम्बा मेङ्गोरना मयांदा शामु फावा च९ले। (३४३) ११। "... १९नि लैपाकपोकपदा थियामचा शेल्वा मयांदा शामु फावा येन्वा शाल्ले। (३४४) १२। "... २१नि निंथोकावदा निंथेम अरांलम शामु फावा च९ले। शामु १ फायए। ... शामुदि चिंलकपदा इकोदा शिये। (३४९-३४८) १३। "... होराईवा शङ्गलेन लाकपनचिंना लैपाक पृन्मा शामु फावा च९ले। शामु ५ फारकए। (३४८) १४। "२९नि थाङ्जदा पुथिवा पोङ्शंवनचिंना इरिल मरुदा शामु ९ फारकए। (३४८) १५। "... ११नि थाङ्जदा इबुंशि शामुहङ्गवा सौगाईजाम्बा २मक शामु तानवा च९ले। ... शामु अमोम १ फारकए। (३५०) १७। "... अदु नुमिता इबुंशि शामु हङ्गवा सौगाईजम मेङ्गोरनचिंना कौरुदा शामु तानवा च९ले। ... २०नि लैपाकपोकपदा शामु ११ फादुना थुंलैए। (३५१) १९। "... ११नि यूमशकैशदा थाङ्गाल हजारीनचिंना मोइरांगी तोरुं चेलपाईदगी शामु ३ फारकतुना थुंलैए। (३५१) १८। "... १९नि शगोलशेन्दा निंथेम याओना कौरुदा शामु फावा च९ले। ... २९नि थाङ्जदा शामु ७ थुंलैए। महाराजसु शामु फावा थुंलै। (३५९-३५८) १९। "... इबुंशि शामु हङ्गवना मकेल्लोङ्गी शामु ८ फारकए। (३५८) २०। "... २९नि लंग्माईचिंदा इबुंशि शामु हङ्गवा सौगाईजाम्बा मेङ्गोरना २ माना अरा मकेल्लोङ्गी शामु १२ फारकए। (३६२) २१। "... १३नि लैपाकपोकपदा काङ्गवा देरान्ना जिरि उनुंदा शामु १९ फाय। १९ ति योल्लमए। २दि पुरकए। (३६२) २२। "... अदु नुमिता सौगाईजाम्बा मेङ्गोरसु शामु तानवा थुंलैए। ... शामु ३ फारकए। १दि कापतुना मया पुरकए। (३९१) २३। "... २३नि ईराईदा सौगाईजाम्बा मेङ्गोरना था कैरुपकी मथे चाइरेन्दा शामु अङ्गीवा फावा च९ले। (३९३) २४। "... २३नि लंग्माईचिंदा सौगाईजमचा मेङ्गोरना शामु तानवा च९ले। ... १२नि ईराईदा सौगाईजमचा बोलाई मेङ्गोरना शामु ९ फारकतुना

थुंगलै"। (७९४) २५। "... ५नि लंगमाईचिंदा सौगाईजमचा मेण्जोरना चाईरेन्दा शामु अठौवा तारकए हायदुना शामु तानवा च९ए। ... १२नि लंगमाईचिंदा सौगाईजमचा मेण्जोरना शामु तानवा लैतदुना हल्लकए"। (७८०) २६। "... १९नि लंगमाईचिंदा महाराजना कौरुदा शामु तानवा च९ले। ... शामु मचा १ फारकए"। (७८१) २७। "... अदु नुमिक्ता कौरुदा मयां मउ९ना लां थाक्तुना शामु फागनि हायवबु फादना हल्लकए"। (७८२) २८। "... १४नि शगोलशेन्दा मयांलम खे९ (फे९) च९पदा शामु मचा यापानवा १ना शामु घुमशा मरक्ता च९शिल्लक्तुना फारकए"। (७८३) २९। "... ९नि था९जदा मके९ लौबुक्ता शंखुवा सुविदारगा तहैज्वा हिदंगा २ माना शामु ३ फारक्तुना थुंगलै"। ३०। "... ६नि घुमशकैशदा कौरुदगी शामु यापनवा १ लोहिया मशां इचुम बारोहैचिं यौना कुमथरकपबु लमावमचा देरान, कां९वमचा मेण्जोर २मना होहैगतुना श्रीमचा इबुं९ो युवराजना इठौरोक्ता थत्तुना फाय"। (७९२) (८००) ३१। "... २१नि लैपाकपोकपदा माईन्नामचा मेण्जोर, राहेंवमचा मेण्जोर २मना लैमतक्तागी शामु २० फारकए"। (८०५) ३२। "... १९नि लैपाकपोकपदा कां९वमचा मेण्जोरना शामु फावा च९ले"। (८०६) ३३। "... १३नि था९जदा अरां मके९ लोकचा९दा राहेंवमचा मेण्जोरनचिं९ना शामु फावा च९ए"। (८११) ३४। "... ९नि लैपाकपोकपदा राहेंवमचा मेण्जोरना अरांलोमदा शामु तानवा च९ले। ... २३नि घुमशकैशदा राहेंवा मेण्जोरना शामु यापनवा १ फारकए"। (८१२-८१३) ३५। "... २५नि लंगमाईचिंदा माईन्नाम शामु मेण्जोरना कां९यांलोकता शामु तानवा च९ले। ... २१नि इराईदा माईन्नामचा शामु मेण्जोरना कां९यांलोकतागी शामु यातोमपोक १ फारक्तुना थुंगलैए"। (८१३-८१४) ३६। "... ५नि शगोलशेन्दा माईन्नामचा मेण्जोरनचिं९ना अरारमदा शामु तानवा च९ले। ... २२नि था९जदा माईन्नामचा मेण्जोरनचिं९ना शामु १० फारकपा थुंगलै"। (८२४) ३७। "... २१नि शगोलशेन्दा माईन्नाम मचा शामु मेण्जोरना पुंशानमैदगी शामु ९ फारकपा थुंगलैए"। (८२८) ३८। "... २४नि लैपाकपोकपदा कां९वा मेण्जोरना मयां लमदा शामु फावा च९ले"। (८२९) ३९। "... माईन्नामचा शामु मेण्जोरसु अरांलमदा शामु तानवा च९ले। ... माईन्नामचा मेण्जोर शामु ११ फारक्तुना थुंगलैए"। (८२९) ४०। "... थाशि लंगमाईचिंदा माईन्नामचा शामु मेण्जोरना मयांलोमदगी शामु फारकपा थुंगलै"। (८३१) ४१। "... २५नि था९जदा शामु अठौवा कैथेन अ९वदा थुंगदुना श्रीयुं सना मी९ये९ ताये"। (८३९) ४२। "... १९नि था९जदा मयांदा शामु २ पुशिनथि९"। (८५३) ४३। "... ६नि इराईदा मचा इबुं९ो शामु ह९वनचिं९ना माईन्ना मेण्जोरगा सिफाई ८०० लोयनदुना शामु तानवा च९ले। ... २३नि निंथोकावदा श्रीमचा इबुं९ो शामु ह९वगा माईन्ना मेण्जोरगा शुगुदा शामु फारुवा थुंगलै। शामु १४ फारकए"। (८६०) ४४। "... २१नि घुमशकैशदा मचा इबुं९ो शामु ह९वनचिं९ना माईन्ना मेण्जोर, अथोकपा पोहिला सिफाई २८६ लोयनदुना मथारमदा शामु तानवा च९ले। ... १९नि निंथोकावदा मचा इबुं९ो शामुह९वा शामु ताल्लुवा थुंगलै"। (८६१) ४५। "... नो९मै लंगदुम २९ शामु ५ सापे ३ शन मपी मचा असि थोमलकए"। (८६५) असुन्ना इनिंथो असिगी हकथक्ता शामु फावा अमदि शामुगा मरि लैनवा थोदोक कयामरुम 'कुन्नाव'गी लामाईसिंदा ला चन्दुना थन्नि। मतम अमदा मणिपुरदा अमदि मसिगी अकोयवा मफमसिंदा शामु मरां कायना लैरन्मी हायवदु मयेक से९ना तक्लि।

मैदिं९ु सुरचन्द्रना पानवा मतम (थुं: १८८६-१८९०) दना शामु फावगी थोदोक अमतमक रेकोर्द तौरि- "... १८नि शगोलशेन्दा मना९ इबुं९ो शामु ह९वनचिं९ना अरांलमदा शामु तानवा च९ले। ... १३नि लंगमाईचिंदा मना९ इबुं९ो शामु ह९वा कां९वा मेण्जोर २मनचिं९ना शामु तानवा थुंगलैए। शामु ११ फारकए"। (८९९)

মৈদিংগু চুড়াচান্দ সিংহনা পানবা মতম (খৃঃ ১৮৯১-১৯৪১) দসু শামু ফাবগা মরি লৈনবা খৌদোকসিংগী রেকোর্দ 'কুস্বাব'দা লা চন্দুনা যাওরি। খৌদোকসিং অদুদি- ১। "... তনি শগোলশেন্দা মহারাজ শামু তানবা চংলে"। (৫৫৮) ২। "... শামু ১নচিংনা স্না লুপা ফিরোল য়ান্না পীরকএ"। (৫৫৯) ৩। "... ১২নি লৈপাকপোকপদা কবোলমদগী পাংগুনা শামু পুরকপা লাবা ২ অমোম ৫ শুপ্পা ৭ লৈহৌএ"। (৫৬২) ৪। "... ২৭নি লংমাইচিংদা কবোদা শামু লৈতে হায়দুনা মাইব্যা মেঞ্জর থুংলৈ"। (৫৬৮) ৫। "... থাশি শগোলশেন্দা শ্রীযুং মহারাজনা সিফাই ময়াম পুদুনা শামু ফাবা লেঙথিএ"। (৫৯৯) ৬। "... অদু নুমিত্তা মহারাজনা শামু তানবদগী থুংলৈ। ... ২২নি নিংথৌকাবদা ময়াম্বুংহল বড় সেনাপতিসু শামু অমোম ১ লাবা ১ শামু ২ ফারকতুনা থুংলৈএ"। (৬০০) ৭। "... ১৩নি নিংথৌকাবদা ফারকপা শামু শ্রীযুংকা লোয়ননা থুংলৈ"। (৬০০) ৮। "... ২৩নি লৈপাকপোকপদা শিকারগী শামু ফানবা ৬ তেখাওদগী থুংলৈএ। ২৮নি লংমাইচিংদা শ্রীযুং কবোরমদা শামু ফাবা যাত্রা তৌএ"। (৬০১) ৯। "... ১২নি লৈপাকপোকপদা শ্রীযুংনা শামু লাবা ২ অমোম ৬ ফারকতুনা স্না কোনুংদা থুংলৈ"। (৬০২) ১০। "... ২৭নি য়ুমশকৈশদা শ্রীযুং শামু ফাবা লেঙথি"। (৬০৩) ১১। "... ১৬নি ঈরাইদা শ্রীযুং কবোরম শামু ফাবা লেঙথি। থাশি ঈরাইদা শ্রীযুংনা শামু লাবা ১ অমোম ২ ফাবগী পাউ থুংলৈ"। (৬০৪) ১২। "... ৬নি লংমাইচিংদা কবোরমদগী শামু লাবা ৪ অমোম ১ থুংলৈ"। (৬০৫) ১৩। "... ৮নি ঈরাইদা কবোদগী শামু লাবা ১ অমোম ৪ থুংলৈ"। (৬০৫) ১৪। "... ১৮নি নিংথৌকাবদা কবোদগী শামু লাবা ১ অমোম ১ ফারকপা থুংলৈ"। (৬০৮) অসুন্না ইনিংথৌ অসিগী হাকথক্তসু শামু ফাবগী খৌদোকসিং 'চৈথারোল কুস্বাব'দা যাওবা থেংনৈ।

মহারাজ বোধচন্দ্রসিংহনা পানবা মতম (খৃঃ ১৯৪১-১৯৫৫) দদি শামু ফাবগী রেকোর্দ তৌবা থেংনদে, অদুবু নিংথৌনা শামু তোংদুনা চংপগী খৌদোক অহুমখক্তি 'কুস্বাব'দা পল্লস্বা থেংনৈ। খৌদোক অহুম অদুদি- ১। "... ২৭নি থাঙজগী অয়ুক্তা শ্রীযুং শামু তোংদুনা স্কুল য়েংবা লেঙই"। (৬৫৯) ২। "... অদু নুমিত্তা শ্রীযুং মহারাজনা শামু খাবক নেতুনা হিয়াংগী যাত্রা তৌই"। (৬৬০) ৩। "... ২৬নি নিংথৌকাবদা থোঙ্গ্রাম বেথোপকী অস্থি লৌখংপদা শ্রীযুংনা স্নাকোনুংদগী শামু দোলাই, বম, তোপ বাঁঝাই, বেঙ্গুন, শ্রীগোবিন্দগী পালা, মতোল ইবুংগো সেনাপতিনা শামু তোংদুনা অস্থি লৌখংলি"। (৬৭৪) অসিনচিংবা।

মতম অমদা মণিপুরদা শামু মরাং কায়না লৈরম্মী হায়বসি 'কুস্বাব'দা রেকোর্দ তৌদুনা যাওরিবা কয়া অসিনা ময়েক সেংনা তাক্লি। অদুগা মণিপুর অসিসু শামুসিংনা লৈরম্মা, লৈবা অমসুং চংথোক চংসিনগী মফম অমা ওইনা লৈরি হায়বসি Ministry of Environment, Forest & Climate Change, Government of India না ফোংবা Elephant Corridors of India 2023 হায়সিদা পল্লি। হৌজিক্কী মতমদদি মণিপুরদা লমলক্কী শামু অমত্তা লৈত্রে হায়বা য়ারে; হায়বদি লৈত্রে। মতম অমদা পাল্লস্বা নিংথৌসিংনা শামু ফাবা, তানবা চংলম্বিবসি মরু ওইনা কৌকু চিং, জিরি উমং, ময়াং লম, ইরিল মরু, কাংপোকপী অমদি অরা/কবোনচিংবা লমসিংদনি। মণিপুরগী লৈঙাক পথাপ্তা শামুনা অচৌবা খৌদাং লৌরম্মী হায়বসি 'শামু হঞ্জাবা' হায়বা লৈবাক নিংথৌগী ওইবা ফম অসিনা তাকই।

5. Conclusion:

অসুন্না ক্রোনিকল অসিদা নিংথৌ নিংথৌসিংগী হাকতক্তা করম করম্বা মফমদগী শামু ফারুবগে, পুসিল্লকথিবগে, কয়া য়ান্না ফারকপগে হায়বনচিংবগী মতাংদা মরিক চুন্না রেকোর্দ তৌরি। হৌজিক্কী মতমদদি লমলক্কী

শামু অমতা লৈত্রে হায়বা তাই। মসিগী মরমসু লৈরমগনি। উনচিংবা হোম্বা, চিংননবা কনাগুশ্বনা শামুসিং লোইনরম্বা, য়োক্লরম্বা য়াই অক্লবা মসিংদা। Ministry of Environment, Forest & Climate Change, Government of India, না ফোংবা *Elephant Corridors of India 2023* হায়বসিদা মণিপুরদা শামু মাপন (৯) লৈ হায়না পল্লি।^১ অদুবু পল্লিবা মসিং অসি কনাগুশ্বা মীওইসিংনা থবক সুননবা য়ুমদা য়োকপা, লোইবা অদু ওইগনি হায়না থম্বা য়াই। মরাং কায়না লৈরম্বা লমলক্কী সা-উচেকসিংনা মাংসিল্লকপা, মাংখিবগী মরম অসি মপুং ওইনা মথোয়গী লৈফম লৈরক্তবা, মচিনজাক লৈরক্তবা, মচা ধারা সন্দোক্লবগী অচিকপা মফম লৈরক্তবা, মীওইবনা হাংতোকপা, ফাদোকপা অসিনচিংবনা ওইবা য়াই। হকথেংনবা চৈথেংদি মীওইবনি হায়বসিমদি কক্লিংগাই য়াওদনা চুল্লবা রাফম্নি। মরম অসিদগী লমলক্কী সা-উচেকসিং মুংখিদনবা গভমেন্টনা অকনবা চেকসিন থোরাংসিং লৌখৎতুনা এক্ট কয়া সেমলি। মফম কয়াবু সা-উচেকসিংগী লৈফম্নি হায়না লাওথোক্তুনা মীওইবনা চংবদা অখিংবা থম্নি। মালেমসি মীওইবগীখক্তা নংতে অতৈ অতৈ জীব-পানবসিংগীসু সরুক য়াওরি হায়বদু থেংলবসু থেংনা খংনরক্তুনা মুংখিদনবা হোংনরি। অমবু ওইরবসু অমবু ওইরবসু মতম অমদা মণিপুরদা লমলক্কী শামু মরাং কায়না লৈরম্বা হায়বসি 'চৈথারোল কুশ্বাব'দা রেকোর্ড তৌদুনা য়াওরিবা কয়া অসিনা লেংদ্রবা খুদম্নি।

মতেং লৌখিবা লাইরিকসিং:

- ১। ইবুংগোহল সিংহ, লাইরেনময়ুম অমসুং খেলচন্দ্র সিংহ, নিংথৌখোংজম (সম্পা.) *চৈথারোল কুশ্বাবা*, অহুমশুবা খুংনম, ইম্ফাল: মণিপুরী সাহিত্য পরিষদ, ২০০৫, রাহয় অমনিদং লা: iii
- ২। Manihar Singh, Ch. *A History of Manipuri Literature*, Delhi: Sahitya Akademi, 1996, p. 71
- ৩। নবচন্দ্র, পোলেম, *অরিবা মণিপুরী সাহিত্যগী শক্লোন*, ইম্ফাল: রাইটস ফোরম, ২০০৬, লা: ৯৮
- ৪। Ministry of Environment, Forest & Climate Change, Government of India, *Elephant Corridors of India 2023*. p. 2